

Als meten stopt, begint het model te praten:

Over waterkwaliteit, aannames en de fictie van het referentiekader:

Inleiding: de schijn van objectiviteit:

Op papier lijkt waterkwaliteit een overzichtelijk en technisch vraagstuk. Er wordt gemeten, de resultaten worden geanalyseerd en vervolgens worden daar conclusies aan verbonden. Die conclusies verschijnen in kaarten, tabellen en normstellingen, waardoor het model de indruk wekt dat het de werkelijkheid objectief vastlegt.

Bij nadere beschouwing blijkt die voorstelling echter onhoudbaar. Het model registreert namelijk niet alleen wat er feitelijk wordt waargenomen, maar vult ook aan wat ontbreekt, interpreteert wat onzeker is en vervangt in toenemende mate wat niet kan worden vastgesteld. Daarmee verschuift het model ongemerkt van een instrument dat de werkelijkheid meet naar een model dat de werkelijkheid mede construeert.

De omslag: van meten naar aannemen:

Die verschuiving wordt bijzonder zichtbaar op het moment dat er niet wordt gemeten. Uit gegevens van het Informatiehuis Water blijkt dat er locaties zijn waar in het geheel geen metingen plaatsvinden. Het gaat daarbij niet om een lage meetfrequentie, maar om de volledige afwezigheid van meetgegevens. Desondanks blijven deze locaties onderdeel uitmaken van de waterkwaliteitsbeoordeling.

In dergelijke gevallen wordt het ontbreken van meetgegevens niet als een leemte erkend, maar opgevuld met categorieën als “kennis over emissies” of “geen geschikte analysetechniek”. Wat formeel wordt gepresenteerd als een invulling van ontbrekende data, komt materieel neer op het omzetten van onwetendheid in een vorm van kennis. Vervolgens wordt deze afgeleide informatie verwerkt alsof zij gebaseerd is op feitelijke metingen, waarna zij leidt tot classificaties die op hun beurt als feit worden behandeld. De onzekerheid verdwijnt daarmee niet uit het model, maar wordt daarin opgenomen en onzichtbaar gemaakt.

Daarmee is echter slechts de eerste laag zichtbaar. Ook waar wel wordt gemeten, zijn de gegevens gebaseerd op selecties, onvolledig gekoppelde meetlocaties en deels verouderde meetreeksen. De waarneming is daarmee fragmentarisch en diffuus. Wat ontstaat, is geen enkelvoudig gebrek, maar een stapeling van onzekerheden: ontbrekende metingen worden aangevuld met aannames, en bestaande meetwaarden worden verwerkt binnen een systeem waarin actualiteit en samenhang niet zijn gewaarborgd.

Die problematiek blijft niet beperkt tot lacunes in de data, maar werkt rechtstreeks en indringend door in de besluitvorming. Het is in wezen moeilijk te bevatten dat op grote schaal besluiten worden genomen terwijl op veel locaties metingen volledig ontbreken, en de gegevens die wel beschikbaar zijn fragmentarisch, verouderd en gebaseerd op onvolledige koppelingen blijken te zijn. Het gevolg is dat wordt gestuurd op een werkelijkheid die nooit betrouwbaar is vastgesteld.

Het model fungeert daarmee niet als een instrument dat het zicht verscherpt, maar als een bril die het beeld vervormt: er wordt gestuurd, maar op basis van een onjuist en onvolledig perspectief. Dat leidt onvermijdelijk tot verkeerde ingrepen, met concrete en ingrijpende gevolgen voor agrariërs, terwijl tegelijkertijd natuurdoelen worden nagestreefd op basis van aannames die de feitelijke toestand niet noodzakelijk weerspiegelen.

Juist daarin schuilt het ongemakkelijke en in feite onbegrijpelijke karakter van deze systematiek. Zowel economische belangen als ecologische doelstellingen worden geraakt door besluiten die niet zijn verankerd in verifieerbare waarneming, maar in een geconstrueerde werkelijkheid. Dat roept onvermijdelijk de vraag op hoe een dergelijk systeem nog kan worden aangemerkt als een deugdelijke grondslag voor ingrijpende besluitvorming.

Dat klemt te meer nu juist het Informatiehuis Water is belast met het faciliteren van de uitwisseling van betrouwbare en gestandaardiseerde waterdata, met het oog op nationale en Europese rapportages en een "inzicht voor morgen". Tegen die achtergrond is het moeilijk te rijmen dat de onderliggende datasets structurele lacunes bevatten, afhankelijk zijn van onvolledig gekoppelde meetlocaties en deels berusten op aannames in plaats van metingen. Waar het systeem pretendeert inzicht te bieden, blijkt het in de praktijk juist onzekerheid te organiseren en te maskeren.

De disclaimer op Informatiehuis Water vermeldt:

- o Veldmetingen ontbreken vaak nog, ook in gegevens van recente meetrondes.

De juridische implicatie: een impliciete aanname als grondslag:

Deze systematiek heeft verstrekkende juridische implicaties. De Kaderrichtlijn Water kent immers een resultaatsverplichting, waarbij niet het proces maar de uitkomst centraal staat. Indien doelen niet worden gehaald, dient daarvoor een deugdelijke juridische motivering te worden gegeven. Die verplichting veronderstelt echter dat kan worden vastgesteld dat een doel daadwerkelijk niet is gehaald.

Juist op dat punt ontstaat een fundamentele breuk. Indien er geen metingen beschikbaar zijn, gegevens ontbreken en waarden worden afgeleid, wordt het oordeel in de praktijk gebaseerd op de impliciete aanname dat hetgeen niet is vastgesteld, geacht wordt niet te zijn gehaald. Die aanname lijkt op het eerste gezicht logisch, maar is juridisch gezien geen feitelijke constatering, doch een normatieve keuze.

Het referentieprobleem: wat is nog natuurlijk?:

Naast deze problematiek speelt een tweede, minder zichtbare maar minstens zo wezenlijke verschuiving. Het overgrote deel van de Nederlandse oppervlaktewaterlichamen verkeert namelijk niet langer in een natuurlijke toestand. Deze wateren zijn door de mens ingrijpend aangepast ten behoeve van uiteenlopende functies, zoals waterveiligheid, landbouw, scheepvaart en drinkwatervoorziening.

Binnen de systematiek van de Kaderrichtlijn Water wordt dit ondervangen door waterlichamen te classificeren als natuurlijk, sterk veranderd of kunstmatig. Deze classificatie is echter niet louter

beschrijvend van aard, maar heeft directe gevolgen voor het beoordelingskader. Zij bepaalt immers welk referentiebeeld wordt gehanteerd en daarmee ook wat als een goede ecologische toestand wordt aangemerkt.

Daarmee rijst de vraag in hoeverre dat referentiebeeld nog aansluiting vindt bij de feitelijke werkelijkheid.

De fictie van het alternatief:

Een waterbeheerder dient te motiveren waarom een waterlichaam niet kan worden teruggebracht naar een natuurlijke toestand. In dat kader worden alternatieven onderzocht voor de bestaande inrichting van het watersysteem.

In de praktijk blijkt echter dat deze alternatieven veelal slechts theoretisch van aard zijn. Een illustratief voorbeeld vormt het IJsselmeer, dat is ontstaan na de afsluiting van de voormalige Zuiderzee. Vanuit ecologisch perspectief zou het herstel van een natuurlijk getij een logisch referentiepunt zijn. Het verwijderen van de Afsluitdijk zou dat getij immers kunnen terugbrengen.

De consequenties van een dergelijke ingreep maken echter onmiddellijk duidelijk dat dit geen reëel alternatief is. Een dergelijke maatregel zou grootschalige dijkverhogingen in het achterland vereisen, bestaande infrastructuur ingrijpend verstoren, vaste verbindingen vervangen door veerdiensten en bovendien gepaard gaan met zeer hoge maatschappelijke en financiële kosten.

Het alternatief bestaat daarmee uitsluitend in theoretische zin en mist praktische uitvoerbaarheid. Desondanks speelt het een rol in de bepaling van het referentiekader. Daarmee wordt de beoordeling van waterkwaliteit mede afhankelijk van bestuurlijke en economische afwegingen. Wat als haalbaar wordt beschouwd, bepaalt impliciet wat als normatief uitgangspunt geldt.

De zesjarige cyclus: schijn van stabiliteit:

Deze afwegingen worden bovendien niet voortdurend herijkt, maar slechts eenmaal per planperiode van zes jaar. Dat betekent dat de onderliggende motiveringen slechts periodiek worden aangepast, terwijl het model in de tussentijd blijft functioneren alsof deze uitgangspunten onverkort geldig zijn. De schijn van stabiliteit verhult daarmee dat de beoordeling is gebaseerd op keuzes die in de tijd kunnen verschuiven.

Twee werkelijkheden: model versus leefwereld:

Het gevolg is dat twee werkelijkheden naast elkaar ontstaan. In de modelwereld worden normen overschreden en doelen niet gehaald, hetgeen ingrijpen rechtvaardigt. In de leefwereld daarentegen lijkt het water vaak onveranderd en zijn de gevolgen van het beleid niet direct zichtbaar of herleidbaar.

Deze discrepantie kan niet worden afgedaan als een probleem van communicatie of perceptie. Zij vindt haar oorsprong in de wijze waarop kennis binnen het model wordt geconstrueerd en gepresenteerd. Waar de modelwereld werkt met afgeleide zekerheden, baseert de leefwereld zich op

directe waarneming. Naarmate het model zich verder verwijderd van feitelijke metingen, neemt de spanning tussen beide werkelijkheden toe.

De modelverschuiving: van meten naar modelleren:

In bredere zin wijst dit op een structurele verschuiving binnen het model, waarbij meten plaatsmaakt voor modelleren, constateren voor construeren en weten voor aannemen. Deze ontwikkeling is op zichzelf niet onvermijdelijk problematisch, mits duidelijk blijft waar de grens ligt tussen wat empirisch is vastgesteld en wat op aannames berust.

Die grens is in de huidige systematiek echter steeds moeilijker te onderscheiden. Hierdoor ontstaat een paradoxale situatie waarin het model stelliger wordt naarmate de onderliggende kennis minder zeker is.

De juridische kern: wat blijft overeind?

Wanneer de redenering wordt teruggebracht tot haar kern, resteert een eenvoudig maar essentieel uitgangspunt. Zonder meting kan geen vaststelling plaatsvinden. Zonder vaststelling kan geen conclusie worden getrokken. En zonder conclusie kan geen afdwingbaar oordeel worden gegeven.

Modellen, aannames en classificaties kunnen bijdragen aan de interpretatie van gegevens, maar zij kunnen de afwezigheid van feitelijke vaststellingen niet compenseren. Indien dat onderscheid niet wordt bewaakt, verandert het model van een instrument dat de werkelijkheid beschrijft in een mechanisme dat besluiten genereert zonder voldoende empirische basis.

Slot: de verschuiving van ecologie naar legitimiteit:

Daarmee verschuift uiteindelijk ook de kern van het debat. De vraag is niet langer uitsluitend hoe het gesteld is met de waterkwaliteit, maar in toenemende mate wat het model daarover zegt en op welke grondslag dat oordeel berust.

In dat licht bezien raakt de discussie niet alleen aan ecologische doelstellingen, maar aan de legitimiteit van het model zelf. Want zolang niet helder is wat wordt gemeten en wat wordt aangenomen, blijft één vraag onvermijdelijk terugkeren: meten we nog, of zijn we vooral gaan aannemen?

Bronnen (<https://wkp.rws.nl/downloadmodule>):

1. KRW-monitoringlocatie parameters:

- Bevat: wat gemeten moet worden (geen onderliggende meetdata)

2. KRW-metwaarden biologie

- Bevat: subset van biologische metingen, onvolledig gekoppeld, pas vanaf 2026 compleet

3. KRW-metwaarden chemie

- Bevat: selectie van chemische/fysische data, niet volledig door coderingen

4. Disclaimer Waterkwaliteitsportaal t.a.v. 5.900 meetpunten:

- Bevat: expliciete beperkingen (ontbrekende metingen, inconsistenties)